

Original paper

INGLIZ TILINI CHUQUR O'RGANISHDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH METODIKASI

© K.Y. Zaripov¹✉

¹Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola ingliz tilini chuqur o'rganishda sun'iy intellektdan foydalanish metodikasiga bag'ishlangan bo'lib, unda hozirgi vaqtda sun'iy intellekt texnologiyalarini hayotning turli sohalariga joriy etish ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishni qayta ko'rib chiqish imkonini berishi va unda ishlatiladigan uslublar, texnologiyalar va metodlar haqida bo'lib hisoblanadi.

MAQSAD: o'quv jarayoniga mashina intellektini joriy etish imkoniyatlarini tahlil qilish, texnologiyaning afzalliklari va kamchiliklarini aniqlash, shuningdek, tizimni o'rganish va muntazam muammolarni hal qilish doirasida uning hayotiyiligini baholash.

MATERIALLAR VA METODLAR: o'qituvchilar tomonidan aqli ilovalardan foydalanish bo'yicha tadqiqotlar talabalarni qo'llab-quvvatlash texnologiyalarini o'rganishga qaratilgan ishlar kabi keng tarqalgan emas. Biroq, ko'pchilik o'qituvchilar o'quv amaliyotini to'ldirish uchun dasturiy ta'minot, yoki ilovalardan foydalanadilar. O'quv jarayonida mashina intellektining ahamiyati hamma joyda o'qitish, shaxsiylashtirish va kurs materiallariga oson kirish, audio-vizual vositalardan foydalangan holda samarali va kengaytirilgan javoblar va yozma ishlarni avtomatik baholashni o'z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o'qituvchilar uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish rejalashtirish va baholash kabi kundalik vazifalar uchun mantiqiydir. Sun'iy intellektga asoslangan chatbotlar ish sur'atini va kundalik ishlar samaradorligini oshirishi mumkin bo'lgan istiqbolli yutuqdir. Mashina intellektini o'qitishda qo'llashning muhim afzalliklaridan biri yozma ishlarni, shu jumladan insholarni avtomatik ravishda baholash qobiliyatidir.

XULOSA: umuman olganda, sun'iy intellekt to'g'ri belgilangan buyruq, to'g'ri foydalanish va texnik dasturlarni bilish sharoitida yozma ishni tekshirish uchun foydali yordamchi vosita bo'lishi mumkin. GPT suhbat grammatik, tinish belgilari va stilistik xatolarni tuzatish kontekstida foydali yordamchi hisoblanadi. Bu, ayniqsa, tajribasiz o'qituvchi uchun, yoki o'qituvchi ibora, yoki iboraning to'g'ri ifodalanishiga shubha qiladigan holatlarda to'g'ri keladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ta'limda sun'iy intellekt, chat bot, ingliz tilini o'qitishda chat bot, zamonaviy texnologiyalar, GPT chat, yozma ishni avtomatik baholash, yozma ishlarni tekshirish, ingliz tilini o'rgatish, o'quv jarayonida GPT ilovasi, ilmiy-amaliy tadqiqot.

Iqtibos uchun: Zaripov K.Y. Ingliz tilini chuqur o'rganishda sun'iy intellektdan foydalanish metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №8. B.94–107.

МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В УГЛУБЛЕННОМ ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

© К.Я. Зарипов¹✉

¹Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная статья посвящена методике использования искусственного интеллекта в углубленном изучении английского языка. В статье рассматривается внедрение технологий искусственного интеллекта в различные сферы жизни и их роль в обучении английскому языку как иностранному. Описываются методы, технологии и методики, применяемые в этом процессе.

ЦЕЛЬ: необходимо проанализировать возможности внедрения искусственного интеллекта в учебный процесс, выявить преимущества и недостатки технологий, а также оценить их жизнеспособность в рамках обучения и решения текущих проблем.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследования по использованию интеллектуальных приложений преподавателями, направленные на изучение технологий поддержки учащихся, не так широко распространены. Однако многие преподаватели используют программное обеспечение или приложения для дополнения учебной практики. В учебном процессе значимость искусственного интеллекта проявляется в возможностях повсеместного обучения, персонализации, легкого доступа к учебным материалам, использовании аудиовизуальных средств для создания расширенных ответов, а также в автоматической оценке письменных работ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование современных технологий преподавателями для планирования и оценки учебного процесса является логичным шагом. Чат-боты на основе искусственного интеллекта представляют собой перспективное достижение, которое может повысить эффективность выполнения ежедневных задач. Одним из важных преимуществ применения машинного интеллекта в обучении является способность автоматически оценивать письменные работы, включая эссе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в целом, искусственный интеллект может стать полезным вспомогательным средством для проверки письменных работ при правильной постановке задач, корректном использовании и знании технических программ. GPT-чат полезен для исправления грамматических, пунктуационных и стилистических ошибок. Это особенно актуально для начинающих преподавателей или в тех случаях, когда преподаватель сомневается в правильности выражения той или иной фразы.

Ключевые слова: искусственный интеллект, искусственный интеллект в образовании, чат-бот, чат-бот в обучении английскому языку, современные технологии, GPT-чат, автоматическая оценка письменных работ, проверка письменных работ, преподавание английского языка, приложение GPT в учебном процессе, научно-практическое исследование.

Для цитирования: Зарипов К.Я. Методика использования искусственного интеллекта в углубленном изучении английского языка. // Inter education & global study. 2024. №8. С. 95–108.

METHODOLOGY OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ADVANCED ENGLISH LEARNING

© Kamol Y. Zaripov¹✉

¹Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article is dedicated to the methodology of using artificial intelligence in advanced English language learning. It explores how the integration of AI technologies in various sectors of life provides an opportunity to reassess the use of AI in teaching English as a foreign language, focusing on the methods, technologies, and techniques applied in the process.

AIM: the objective is to analyze the potential of integrating machine intelligence into the learning process, assess the advantages and disadvantages of the technology, and evaluate its viability in the context of learning and solving regular problems.

MATERIALS AND METHODS: research on the use of intelligent applications by teachers to study student support technologies is not widespread. However, many teachers use software or applications to complement their teaching practices. The role of machine intelligence in the learning process includes universal teaching capabilities, personalization, easy access to course materials, enhanced responses using audiovisual tools, and automatic grading of written work

DISCUSSION AND RESULTS: for teachers, using modern technology for tasks like planning and evaluation is logical. AI-powered chatbots represent a promising innovation that can enhance the efficiency of daily tasks. One of the significant advantages of applying machine intelligence in teaching is the ability to automatically assess written work, including essays.

CONCLUSION: overall, AI can be a valuable assistant for checking written work if commands are set correctly, and there is proper knowledge of technical applications. GPT chat is a useful assistant for correcting grammar, punctuation, and stylistic errors. This is particularly helpful for novice teachers or when a teacher is unsure about the correct phrasing of a sentence or expression.

Key words: artificial intelligence, AI in education, chatbot, chatbot in English teaching, modern technologies, GPT chat, automatic assessment of written work, checking written work, teaching English, GPT application in the learning process, scientific-practical research.

For citation: Kamol Y. Zaripov. (2024) 'Methodology of Using Artificial Intelligence in Advanced English Learning', Inter education & global study, (8), pp. 95–108. (In Uzbek).

Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonlarida sun'iy intellektdan foydalanishga qiziqish ortib bormoqda. Biroq, aqlli texnologiyalardan foydalangan holda ingliz tilini o'qitishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar ilmiy nashrlarning umumiy mavzusi emas. Shunga qaramay, o'rganilayotgan mavzu bo'yicha ishlarning aksariyati tahlil qilindi, uning asosiy yo'nalishlari chet tilini o'qitish doirasida mashina intellektiga asoslangan turli xil ilovalarni ko'rib chiqishga qaratildi. Bu yo'nalishda ilmiy-amaliy tadqiqot olib brogan olimlar quyidagilardir: P.V.Sysoev, E.M.Filatov, Yu.E.Valkova, A.A. Xorijiy tadqiqotlar yozma ishlarni yozish va tahrirlash kontekstida GPT chatidan foydalanishni baholaydi, asosiy e'tibor o'qituvchilar va talabalar tomonidan sarflangan vaqt va kuchlarni tejash, chatbotning g'oyalarni yaratish va matnlar sifatini yaxshilash qobiliyatini aniqlashga qaratilgan [1-3]. Mahalliy mualliflar GPT chatining talabalarning kognitiv faolligiga ta'sirini va aqlli texnologiyalarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatlarini o'rganadilar, shuningdek ularning afzalliklari va kamchiliklarini aniqlaydilar [4-6]. Shunga qaramay, tizimning cheklovlari va ilmiy ishlarning hammuallifi sifatida GPT chatining nomuvofiqligi haqida fikrlar mavjud [7]. Bundan tashqari, ba'zi ekspertlar o'quvchi-talabalar bilimining ta'siri va natijalarini tahlil qilishga e'tibor berishadi [8; 9]. Biroq, GPT chatining potentsialini yanada o'rganish dolzarb bo'lib qolmoqda, chunki tizim rivojlanishda davom etmoqda va o'zaro aloqalar davomida muqobil natijalar beradi.

Shunday qilib, texnologiyani ta'limga joriy etish zaruriy chora bo'lib, muayyan tarmoq bo'yicha izlanuvchan mutaxassis tayyorlash nuqtai nazaridan pedagogik jarayonning tarkibiy qismiga aylanishi kerak. Shunga ko'ra, aqlli texnologiyalarning ta'lim sohasiga to'g'ri integratsiyalashuvini aniqlash, jumladan, oliy ta'limda talabalarning chet tillarini, jumladan ingliz tilini o'qitish, ularning imkoniyatlari va cheklovlarini aniqlash maqsadida ilmiy tadqiqotlar o'tkazish, zamonaviy tizimlarni sinovdan o'tkazish va tahlil qilish zarur. Ilmiy yangilik raqamli tizimlarning jadal rivojlanishi va ta'lim jarayonini takomillashtirish maqsadida texnik oliy ta'lim muassasalarida ingliz tillarini o'qitishning bir qismi sifatida chat agentlarini potentsial joriy etish imkoniyati bilan belgilanadi. Tadqiqot talabalarning yozma ishlarini tekshirish kontekstida GPT chatining amaliy qo'llanilishini o'rganadi, tizim avtonomiyasining nosozliklarini aniqlaydi va aniqlaydi.

GPT chati yordamchi vosita sifatida. Tadqiqotning maqsadi texnik universitetda ingliz tilini o'qitish kontekstida GPT chatidan foydalangan holda talabalarning yozma ishlarini avtomatik baholashning hayotiyiligini tahlil qilishdir.

Tadqiqot maqsadlari: talabalarning yozma topshiriqlarini tekshirish uchun GPT chatidan foydalanishning maqsadga muvofiqligini aniqlash uchun chat boti bilan amaliy hamkorlik qilish; tizim potentsialini tahlil qilish; yozma ishni avtomatik tekshirish doirasida raqamli yordamchining samaradorligi va cheklovlarini aniqlash.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish jarayonida o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash kontekstida raqamli texnologiyalardan, jumladan sun'iy intellektdan foydalanish ufqlarini kengaytirishdan iborat.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati o'qituvchi uchun odatiy vazifalarni hal qilish va yozma ishlarni tekshirishga sarflangan vaqtni qisqartirish uchun o'quv amaliyotida GPT chatbotidan foydalanish imkoniyati bilan belgilanadi.

Eng yangi texnologiyalar va raqamlashtirish jadal rivojlanib, hamma joyda qo'llanilmoqda. Ilgari texnologiyalardan faqat professional darajada foydalanish mumkin edi, ular oddiy odamga begona bo'lib tuyulardi, ammo texnologik taraqqiyot to'xtamaydi va hozirda eng yangi tizimlar turli sohalarda qo'llanilmoqda. Zamonaviy texnologiyalarning eng takomillashib borayotgan vositalaridan biri bu sun'iy intellekt. Hozirgi vaqtda "Sun'iy intellekt" atamasini aniqlashning ko'plab variantlarini topish mumkin. Shunga qaramay, ularning barchasi inson miyasining ishlashiga taqlid qiluvchi mashina dasturlaridan foydalanish bilan bog'liq. Sun'iy intellektning o'ziga xos xususiyati uning vazifalarni bajarish jarayonida o'z-o'zini o'rganish va takomillashtirish qobiliyatidir, bu esa an'anaviy tizimlardan farqli o'laroq, o'zgaruvchan ehtiyojlarga moslashishga imkon beradi. [11, 8].

Biz yashayotgan XXI asr shubhasiz zamonaviy innovatsiyalar asridir. Hozirgi kundagi jadal rivojlanishning asosi bo'lgan telekommunikatsion texnologiyalar yaqin kunlarda sun'iy intellekt va uning ommaviy shaklda barcha sohalarga kirib kelishi ulkan voqealardan biri bo'ldi. Sun'iy intellekt, hozirga qadar faqat ishlab chiqarish, robot texnologiyalari va murakkab hisoblash amaliyotlarini bajaruvchi elektron texnologiya degan tor ko'lamdan, hayotning turli jabhalariga va ayniqsa ilm-fan taraqqiyotiga, shu jumladan ingliz tilini o'rganish hamda o'rgatishda ham sezilarli hissa qo'shishni boshladi.

Raqamli texnologiyalarning evolyutsiyasi, shubhasiz, ta'lim jarayoniga ta'sir qiladi, chunki an'anaviy ta'lim tizimi 21-asrda har doim ham shaxsning talablari va ehtiyojlarini qondira olmaydi. [10]. Binobarin, ta'lim muhiti zamonaviy dunyo talablariga moslashtirilishi kerak, bunda intellektual texnologiyalar eskirgan usullarni o'zgartiradi, o'quv jarayonini yanada faolroq va samaraliroq qiladi [11, 7].

Ta'limda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishni uch jihatga bo'lish mumkin: o'quvchilarga yordam berishga, o'qituvchilarga yordam berishga va umuman o'quv jarayoniga sun'iy intellekt tizimini joriy etishga qaratilgan [12, 11].

Hozirgi vaqtda ingliz tilini o'rgatishda eng ommabop sun'iy intellekt vositalari matnni taniy oladigan va tahlil qila oladigan tizimlar, masalan, ovozli yordamchilar, chat botlari, onlayn tarjimonlar, shuningdek, imlo va tinish belgilarini, grammatika va stilistikani tekshirish uchun mo'ljallangan xizmatlardan iboratdir. [13, 244].

Ushbu tadqiqotda biz aqlli texnologiyalardan o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida foydalanishni tahlil qilishga e'tibor qaratamiz, ya'ni sun'iy intellekt asosida

ishlaydigan GPT 3.5 chatbotidan o'quvchi-talabalarning malakasini baholash jarayonida foydalanish imkoniyatlarini o'rganamiz.

Yaqinda Open AI o'zining so'nggi yutuqlarini taqdim etdi: GPT 3.5 va GPT 4 chatbotlari, bu sun'iy intellekt texnologiyalari integratsiyasini sezilarli darajada soddalashtirdi va o'quv jarayoni samaradorligini oshirish nuqtai nazaridan ijobiy natijalarni ko'rsatdi. Yangilangan versiyalar matnli materiallarni yaratish vositalari va ilovalari sohasida sezilarli yutuqlar bilan ajralib turadi. Mavjud chatbotlar bilan solishtirganda, tizimlar matn yaratishda, ayniqsa, uzun insholar va ijodiy ishlarni yaratishda yuqori samaradorlikni taklif qiladi va turli akademik va professional vazifalarni bajarishda insonga o'xshash harakatlarni amalga oshirishning ajoyib qobiliyatiga ega. Bu haqiqatan ham matn yaratish sohasidagi inqilobni ifodalaydi [14; 15]. Akademik munozaralar universal xarakterdagi turli xil yozish vazifalarini hal qilishda GPT chatining potentsial muhim rolini ko'rsatadi [16].

Chet ellik tadqiqotchilar GPT chatidan foydalanishni to'liq tsiklli asarlarni yozish uchun samarali vosita: g'oyadan yakuniy tahrirgacha ko'rib chiqishadi. Asosiy afzallik – vaqt va kuchni tejash, bu talabalar va o'qituvchilarning diqqatini boshqa vazifalarga qaratish imkonini beradi [2]; yozma topshiriqlar uchun yangi g'oyalarni yaratish qobiliyati [3]; tarjimaning yuqori sifati, til tuzilmalarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolarni bartaraf etish [17]. Mashina razvedkasi grammatik, sintaksis va imlo xatolarini tuzatishni taklif qilib, talabalarning yozma ishlarini tekshirishi va tahrir qilishi mumkin [1].

Mahalliy mualliflar GPT chatidan foydalanishning funktsional imkoniyatlarini talabalarning bilim faolligi nuqtai nazaridan tahlil qiladilar, chatning o'quvchi-talabalarning tanqidiyligi, ijodkorligi va motivatsiyasini rag'batlantirish qobiliyatiga ishora qiladilar [4]; chet tillarini, jumladan ingliz tilini o'qitish doirasida aqlli texnologiyalarning integratsiya strategiyalari va ijobiy tomonlari mavjud [5]; ilmiy faoliyatni optimallashtirish vositasi sifatida sun'iy intellektidan foydalanish mumkin [6]. D.V. Agaltsova va Yu. Valkova oliy ta'lim sharoitida sun'iy intellektga asoslangan turli platformalarning umumiy ko'rinishini taqdim etdilar, shuningdek, ta'lim taraqqiyoti va talabalarning mustaqil ishlarini vizuallashtirish nuqtai nazaridan tizimning ijobiy tomonlarini aniqladilar [22]. P.V. Sysoev va E.M. Filatov o'z ishlarida GPT chatining ilmiy matnlarni yaratish qobiliyatini sinab ko'rishga qaratilgan empirik tadqiqot olib boradilar. Olingan ma'lumotlarga ko'ra, mualliflar tadqiqot faoliyati doirasida aqlli texnologiyaning nomuvofiqligini ta'kidlaydilar [7].

Yozma ishni baholash juda ko'p vaqt talab qiladigan ish bo'lishi mumkin, ayniqsa talabalarning katta guruhi bilan ishlashda. Jarayonni avtomatlashtirish test sinovlariga sarflanadigan vaqtni sezilarli darajada qisqartirishi va o'qituvchilarga o'qitishning muhimroq jihatlarga, masalan, dastur ishlab chiqish, yoki tabaqalashtirilgan o'qitishga e'tibor qaratish imkonini beradi. Avtomatik baholash katta hajmdagi matnli ma'lumotlarga o'rgatilgan algoritmlar va neyron tarmoqlardan foydalanishga asoslangan. Bunday tizimlar yozma ishning turli tuzilmaviy va mazmuniy jihatlari, masalan, matnni tashkil etish va izchilligi, lug'at, stilistik elementlardan foydalanish va fikrning mantiqiy ketma-ketligini tahlil qilish qobiliyatiga ega.

Shuningdek, inshoni avtomatik baholash uchun sun'iy intellekt baholashning obyektivligi va izchilligini oshiradi, chunki sun'iy intellekt algoritmlari oldindan belgilangan mezonlar asosida boshqariladi, bu esa subyektiv inson omilining ta'sirini kamaytirishga yordam beradi [24, 25].

Ushbu tadqiqot ishi oliygohda ingliz tilini o'qitish kontekstida yozma ishlarni tekshirish vositasi sifatida GPT 3.5, GPT 4 chatbotidan foydalanish samaradorligi va maqsadga muvofiqligini tahlil qilishga qaratilgan. Hozirgi kunda sun'iy intellekt yordamida ishlaydigan dasturlar sirasiga Chat GPT, Yandex AI, Google AI kabilarni misol qilib aytishimiz mumkin. Sun'iy intellekt yordamida ishlaydigan texnologiyalardan o'quvchilar, talabalar va ilmiy ish qilmoqchi bo'lgan bo'lajak doktorant mutaxassisleri hamda mustaqil tadqiqotchilar o'zlarining kundalik vazifalarini bajarishda foydalanib kelmoqdalar. Shu bilan birga sun'iy texnologiya asosida ishlaydigan dasturlar bilan ko'pchilik talabalar maktab davrida tanishishlarini inobatga olgan holda, ulardan oqilona foydalanishni yo'lga qo'yish, ustozlarning ushbu jarayonni ta'qiqlash o'rniga ushbu jarayonni nazorat qilishlari, sun'iy texnologiyalardan darsda va undan tashqarida unumli foydalanish madaniyatini shakllantirishlari dolzarb masalaga aylanmoqda.

Sun'iy intellekt rivojlanish yo'nalishlari, bu bilimlarga asoslangan tizimlar yaratish va bilimlarni taqdim etishdir. Bu sun'iy intellektning asosiy yo'nalishi bo'lib hisoblanadi. Ular ekspert tizimlari yadrosini tashkil etuvchi bilimlarni tavsiflash modellari, bilimlar bazalari yaratish bilan bog'liqdir. Masalan, test asosida talaba yoshlarning, ingliz tili o'rganuvchilarining bilim saviyasini tekshirib, tashxis qoyib, siflarga-guruhlariga ajratib, tabaqalashtirib o'rgatish, ya'ni ingliz tilini bilish darajasiga qarab tabaqalashtirib o'rgatish, bular: a) past o'zlashtirgan, yoki boshlang'ich guruhlar; b) o'rta o'zlashtirgan guruhlar; c) yaxshi o'zlashtirgan guruhlar.

Ingliz tilini talaba yoshlarga o'rgatishda sun'iy intellekt rivojlanish yo'nalishlari quyidagicha amalga oshirgan maqsadga muvofiq bo'ladi (qarang: 1-rasm):

1. Tabiiy tilga yaqin interfeysni yaratish va mashina yordamida tarjima qilish. Bu yo'nalishdagi birinchi dastur ingliz tilidan rus tiliga tarjima qiluvchi dasturdir. Tahlil qilish quyidagi ko'rinishlarda amalga oshiriladi:

- sintaksis tahlil;
- so'zlar orasidagi bog'lanishlarni, grammatika gaplarni tahlil qilish;
- morfologik tahlil – matnda so'zlarni tahlil qilish;
- pragmatik tahlil – shaxsiy bilimlar bazasiga asoslanib gapning ma'nosini biror atrofda tahlil qilish;
- semantik tahlil – biror predmet sohaga yo'naltirilgan bilimlar bazasiga asoslanib har bir gapning ma'nosini tahlil qilish.

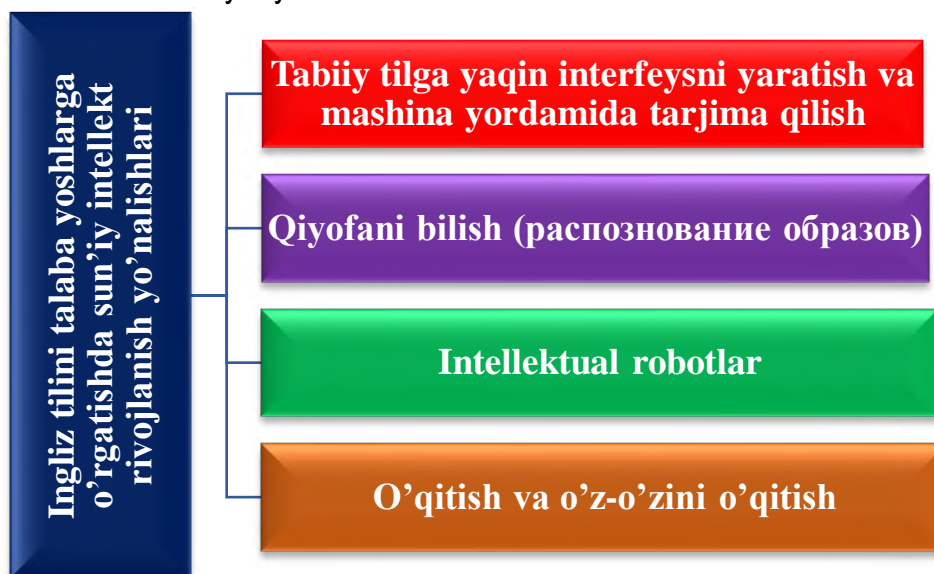
2. Qiyofani bilish (распознавание образов). Sun'iy intellektning traditsion yo'nalishlaridan bo'lib, uning alohida yo'nalish bo'lib, rivojlanishda katta o'rni bor. Bunda har bir obyektga belgilar matritsasi mos qo'yilib, uning qiyofasi bilinadi (o'rganiladi).

3. Intellektual robotlar. Robotlar – inson mehnatini avtomatlashtiruvchi elektromexanik qurilmalardir. Robotlarni yaratish fikri qadimiy bo'lib hisoblanadi. Robot so'zi esa 20 – yillarda chex yozuvchisi Karel Chapek tomonidan taklif etilgan.

4. O'qitish va o'z-o'zini o'qitish. Bu sun'iy intellektning tez rivojlanayotgan bulimlaridan hisoblanadi. U o'zida tahlil va ma'lumotlarni yig'ish asosida avtomatik ravishda bilimlarni to'plashga yo'naltirilgan usullar, algoritmlar va modellarni mujassamlashtiradi. Shuningdek misollar yordamida o'qitish, belgilarni bilishning an'anaviy yo'nalishlaridan ham foydalanadi.

Sun'iy intellektda ekspert sistemalar mavjud bo'lib, ular ingliz tilini o'rgatish va o'rganishda qulay vosita hisoblanadi. Ekspert sistemalar – bu sun'iy intellektning yorqin va tez rivojlanadigan sohalaridan biridir.

Ekspert sistemalar maslahat berishadi, analiz o'tkazishadi, sinflarga ajratishadi va diagnoz qo'yishadi. Ular odatda mutaxassis tomonidan ekspertiza o'tkazilib, yechiladigan masalalarga yo'naltirilgandir. An'anaga ko'ra bilimlar ikki xil ko'rinishda bo'ladi – jamoa va shaxsiy tajriba bilimlari, bo'lib ekspert tizimlarida ham shu bilimlar mavjud. O'rta maxsus ta'lim maskanlarida tillarni va xususan ingliz tilini o'qitishda sun'iy texnologiyalardan keng miqyosda foydalanish mumkin. Xususan ingliz tilidagi o'qish (reading), eshitish (listening), so'zlashuv (speaking), va yozish (writing) ko'niklamalarini shakllantirishda sun'iy intellektdan foydalanish, chet tili o'rganuvchilari uchun qo'shimcha manba sifatida foydlanaishda muhim rol o'ynaydi.

1-rasm. Ingliz tilini talaba yoshlarga o'rgatishda sun'iy intellekt rivojlanish yo'nalishlari.

Sun'iy intellekt dasturlarining eng yorqin vakili Chat GPT ommaga dastlab 2022-yil noyabr oyida ommaga namoyish etilganidan buyon uning ikkita versiyasi ya'ni Chat GPT 3.5 va Chat GPT 4.0 dasturlari taqdim etildi. Hozirga qadar ushbu dasturlarga ovozli, yoki yozma buyruq berish orqali foydalanuvchi o'ziga kerakli ma'lumotlarni olishi mumkin edi.

Endilikda ushbu dasturlarning rasmlar yuborish, undagi matnga oid ma'lumotlarni aniqlash imkoniyati tug'ildi.

Quyida Chat GPT misolida maktab o'quvchilarini va oliygoh talabalarini ingliz til o'rganishida mazkur dasturdan qanday foydalanishi mumkinligi haqida ma'lumot keltirdik (qarang: 3-rasm). Ushbu dasturni misol sifatida keltirilishi uchun asosiy sabab qilib dasturning keng ko'llamda qo'llanilayotganligi va uning bepul dastur bo'lganligi uchun hamda barcha uchun foydalanish imkoniyatini yaratishi asos qilib olindi.

1. Readingdan foydalanish. Reading, ya'ni ingliz tilida o'qish qobiliyatini rivojlantirish uchun Chat GPT dasturidan quyidagi yo'llarda foydalanish mumkin (qarang: 2-rasm):

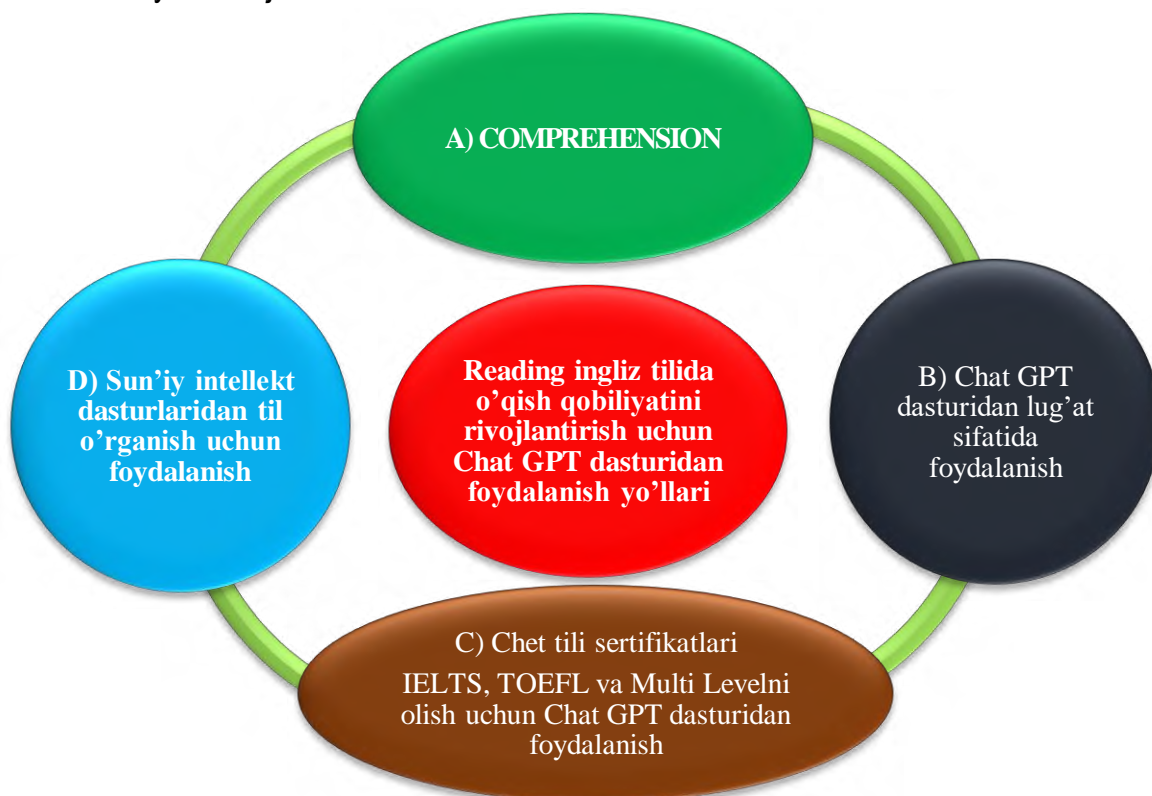
A) Comprehension, ya'ni matn mazmunini anglashga oid tekst va savollar tuzishni so'rash, matnni o'qib chiqib, javoblarni bergach sun'iy intellektdan javoblarni tekshirish, xatolarni tahlil qilishni so'rash mumkin.

B) Chat GPT dasturidan lug'at sifatida foydalanish, tushunmagan so'zlarga synonymlar berish, tekst mazmunini tushunishga yordam beradigan kalit so'zlarga izoh berishni so'rash mumkin. Bu til o'rganuvchi talabaning tekstdan uzilmagan holdan uning mazmunini anglashga yordam berishi ushbu dasturning ustunlik Tomoni bo'lsa, dastur hozirgi kunda hali o'zbek tilida to'liq ishlamasligi, va til o'rganuvchisining bilim darajasi B2 darajasi atrofida bo'lishi dasturni hali keng ko'llamda foydalanishdan to'suvchi omil hisoblanadi.

C) Ingliz tilidan hozirgi kunda keng miqyosda chet tili sertifikatlari bo'lmish IELTS, TOEFL va Multi Level sertifikatlarini qo'lga kiritish uchun tayyorlanayotgan maktab o'quvchilari, talabalar va til o'rganuvchilar uchun Chat GPT dasturidan foydalanish, bunda o'qish qismidagi qiyin savol turlarini tushuntirish uchun turli xil matnni savollari bilan tuzish, ularning javoblariga izoh berishni so'rash orqali bahsli savollarning to'g'ri, yoki noto'g'ri javoblar orasidagi farqini aniqlash va anglash uchun foydalanish mumkin. Masalan, True (to'g'ri), False (notog'ri), va Not Given (matnda berilmagan) degan savollardagi ko'pchilikni qiynaydigan masla bu savol turlaridagi javoblarning tekst mazmuniga yaqin va yaqin emasligini tushunishi bo'lib, uni anlash uchun odatda darsda ustoz bilan takroriy darslar qilishdan tashqari endilikda sun'iy intellekt vositasida ushbu farqni darsdan tashqarida virtual ustoz bilan ham o'rganish imkoniyati paydo bo'ldi. Xuddi shunga o'xshash ravishda paragraflarga sarlavha qo'yishni anlgash uchun Chat GPT dasturidan ma'lum mavzuda matn yaratib kerakli savol turi bo'yicha savollar tuzishni so'rash, keyinchalik testni yechgan talaba uning javoblarini sun'iy intellekt dasturidan tekshirishi, javoblarga izoh berishni so'rashi mumkin. Masalaning muhim jihati dasturga berilayotgan prompt ya'ni buyruqlarni aniqlik bilan berish til o'rganuvchisiga foyda keltirishi, agar xato buyruq berilsa natija kutilgandek chimasligini aytib o'tish mumkin.

Xuddi shuningdek, dasturdan bo'sh nuqtalar o'rnini to'ldirishni so'raydigan savol turi uchun matn yarataish, savollarning javoblarini yechgach, izoh so'rash mumkin. Qiziq Tomoni shundaki, til o'rganuvchi talaba o'zi xohlagan mavzuda Chat GPT dasturidan matn yaratishni so'rashi mumkin.

D) Sun'iy intellekt dasturlaridan til o'rganish uchun foydalanish, unda ishonchli materiallar ro'yxatini so'rash, imtihondagi o'qish ko'nikmasi bilan bog'liq maslahatlarni ham olish imkoniyati mavjud.

2-

rasm. Reading, ya'ni ingliz tilida o'qish qobiliyatini rivojlantirish uchun Chat GPT dasturidan foydalanish yo'llari.

2. Listeningdan foydalanish. Listening, ya'ni eshitish ko'nikmasini shakllantirish uchun ingliz tilidagi suhbatning mazmunini tushunish, va ayniqsa lug'at boyligi talab etiladi. Til o'rganuvchi talaba C1 darajasiga ko'tarilishi uchun odatiy suhbat mavzularida uchraydigan lug'at so'zlarini bilishi talab etiladi. Chat GPT internetda mavjud barcha ma'lumotlardan foydalangan holda til o'rganuvchiga odatiy mavzular bo'yicha listening testida takror keluvchi so'zlar ro'yxatini ularning mazmuni bilan beradi. Faqat shunisini yodda tutish kerakki ushbu so'zlar izohi bilan bir tilda ya'ni ingliz tilida beriladi. Demakki ushbu platformadan foydalanish til o'rganuvchidan ma'lum bilim darajasini talab qiladi. Eshitish ko'nikmasini yaratish til o'rganishning nisbatan eng osson qismi hisoblanadi. Bunga sabab til o'rganuvchisining o'rganadigan tiliga ko'p vaqt miqdorida turli xil vaziyatda, masalan film ko'rish, Internetda ma'lumot almashish jarayonida va hatto kundalik hayotida ko'cha, o'qish va ish joyida shu tilga oid so'zlarni ko'p eshitishi bilan bog'liq.

Danning-Kruger tas'ir nazariyasiga binoan o'rganuvchining ishonch darajasi uning salohiyatiga nisbatan domiy ravishda o'zgarib turadi. Agar til o'rganuvchi dastlabki ishonch darajasi so'nishidan keyin, ma'lumotni tushunish bilan qiynalganida izchillik bilan

o'rganishdan to'xtamsa dastlab anglash va keyinchalik tildagi suhbat mazmunini bimalol tushunish darjasiga yetadi. Ingliz tilida buni amalga oshirish uchun subtitrlar suhbatlarni eshitish, odatda bir shevada gapirilgan filmlar, ko'rsatuvlarni tomosh qilish tavsiya etiladi. Chat GPT til o'rganishni tizimli ravishda o'rganish uchun yaxshi tavsiya manbasi ekanligini inobatga olsak, undan Amerika Ingliz tilisi shavasidagi filmlar darajasiga binoan filmlar ro'yxatini berishni so'rash mumkin.

3. Speakingdan foydalanish. Speaking, ya'ni Ingliz tilida so'zlashish qobiliyatini shakllantirish uchun ushbu dastur bir necha xil vazifalarni bajarish orqali til o'rganuvchi talabaga mustaqil ravishda nutqni shakllantirishga ko'maklashadi. Chat GPT internetda mavjud ma'lumotlardan kelib chiqib eng ko'p tarqalgan savollarni so'rashi, fikr yetishmovchiligidan qiynaladigan talabalar uchun turli variantdagi javoblarni taqdim etishi mumkin. Eng qizig'i ushbu dasturda ovozli suhbat imkoniyati mavjud bo'lib til o'rganuvchi virtual ravishda imtihon savollariga javob berishi, dastur erishilgan yutuq va kamchiliklarni baholashi, yaxshiroq javob berish bo'yicha lug'at, grammatika, talaffuz, ravonlik bo'yicha aniq tavsiyalar ham berish kabi imkoniyatlar mavjud. Yana bir foydali jihat sifatida dasturning har bir nutq qismlari bo'yicha maslahatlar berishini keltirish mumkin. Dasturdagi kamchilik sifatida savollarning IELTS imtihonidagidek uzluksiz berilmasligi, talabaning nutq ko'nikmasini baholashda xatoliklarni keltirish mumkin.

4. Writing – insho yozishga ko'nikma hosil qilishdan foydalanish. Insho yozish ko'nikmasi Ingliz tilidagi eng murakkab jarayonlardan bo'lib, bunda til o'rganuvchi bir nechta kamchiliklarga yo'l qo'yishi tabiiy holdir. Xususan, insho yozish jarayonida grammatik xatolar, masalan, punktuatsion belgilar, zamonlar tanlovi, ega va kesimning moslashuvi kabi muammolar ko'plab uchraydi.

3-rasm. Maktab o'quvchilarini va oliygoh talabalarini ingliz tilini o'rganishda Chat GPT dasturidan foydalanishi.

Yuqoridagilarga asoslanib, quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

1. Matndagi xatolarni muvaffaqiyatli tuzatish va topish uchun chatbotni aniq tuzilgan buyruq bilan ta'minlash kerak va bu bir necha urinishlarni talab qilishi mumkin.

2. Chatbot grammatik va stilistik xatolarni tuzatishga qodir, shuningdek, tinish belgilariga e'tibor beradi, bu muhim afzallikdir, chunki o'qituvchi ba'zida inson omili tufayli bunday kamchiliklarni o'tkazib yuborishi mumkin. Biroq, chatbot tomonidan tuzatilgan xatolar har doim ham mutlaqo to'g'ri emas.

3. Sun'iy intellekt tekshiruvlari o'qituvchiga qaraganda ancha tezroq ishlaydi: javobni bir daqiqada olish mumkin, qo'lda baholash esa 5 daqiqa, yoki undan ko'proq vaqtni olishi mumkin, ayniqsa batafsil tahlil o'tkazilsa.

4. GPT chatboti matndagi xatolarni tuzatishga qodir, lekin grafiklarni noto'g'ri tushunish bilan bog'liq xatolarni tahlil qilish va tuzatishga qodir emas, chunki u vizual idrok etish qobiliyatiga ega emas.

5. Yozma ishni chatga yuklash uchun elektron format talab qilinadi. Shu bilan birga, yozma ishni nazorat qilish jadval tavsifini yozma ravishda to'ldirishni o'z ichiga oladi, bu jarayonni murakkablashtiradi va qo'lda yozilgan matnni elektron formatga aylantirish uchun qayta terish, yoki konvertorlardan foydalanish kabi qo'shimcha harakatlarni talab qiladi. Bu, ayniqsa, texnik ko'nikmalarga ega bo'lmagan o'qituvchilar uchun juda ko'p mehnat talab qiladigan mashg'ulot.

Shuni ta'kidlash kerakki, avtomatik baholash o'qituvchi rolini to'liq almashtirmaydi [24, 34], chunki suhbat grafik materialga ko'ra semantik xatolarni tuzatishga qodir emas va tizim tadqiqot tomonidan tasdiqlangan so'rovga noto'g'ri javob berishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Geher G. ChatGPT, artificial intelligence, and the future of writing // Psychology Today. January 6, 2023. URL: <https://cdn.psychologytoday.com/gb/blog/darwins-subterranean-world/202301/chatgpt-artificial-intelligence-and-the-future-of-writing> (accessed: 15.07.2023).
2. ChatGPT and a New Academic Reality: AI-Written Research Papers and the Ethics of the Large Language Models in Scholarly Publishing / B. Lund, T. Wang, N. R. Manuru et al. // Journal of the Association for Information Science and Technology. 2023. Vol. 74. Iss. 5. Pp. 570—581.
3. Taecharungroj V. What can ChatGPT do? Analyzing early reactions to the innovative AI chatbot on Twitter // Big Data and Cognitive Computing. 2023. Vol. 7. Iss. 1. Art. 35. DOI: 10.3390/bdcc7010035.
4. Гаркуша Н. С., Городова Ю. С. Педагогические возможности CHATGPT для развития когнитивной активности студентов // Профессиональное образование и рынок труда. 2023. Т. 11. № 1. С. 6—23.
5. Кравцова А. Г. CHATGPT-3: перспективы использования в обучении иностранному языку // Мир науки, культуры, образования. 2023. № 3(100). С. 33—35.
6. Лукинский И. В., Горшенева И. А., Сумина А. В. Использование искусственного

- интеллекта в качестве инстру- мента оптимизации научной деятельности: pro et contra // Психология и педагогика служебной деятельности. 2023. № 1. С. 99—102.
7. Сысоев П. В., Филатов Е. М. CHATGPT в исследовательской работе студентов: запрещать или обучать? // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. 2023. Т. 28. № 2. С. 276—301.
 8. Huang Y.-M., Chiu P.-S., Liu T.-C., Chen T.-S. The design and implementation of a meaningful learning-based evaluation method for ubiquitous learning // Computer Education. 2011. Vol. 57. Iss. 4. Pp. 2291—2302. DOI: 10.1016/j.compedu.2011.05.023.
 9. Godwin-Jones R. Partnering with AI: Intelligent writing assistance and instructed language learning // Language Learning & Technology. 2022. Vol. 26. Iss. 2. Pp. 5—24.
 10. Холмс У., Бялик М., Фейдл Ч. Искусственный интеллект в образовании: перспективы и проблемы преподавания и обучения. М. : Альпина ПРО, 2022. 304 с.
 11. Фомин М. А., Садовиков Н. Е. Возможности применения технологий искусственного интеллекта при изучении ино- странного языка в вузе // Молодежная наука: тенденции развития. 2022. № 3. С. 6—11.
 12. Baker T., Smith L., Anissa N. Educ-AI-tion rebooted? Exploring the future of artificial intelligence in schools and colleges. Nesta, February 2019. 54 p.
 13. Рольгайзер А. А. Перспективы использования искусственного интеллекта в практике преподавания иностранного языка // Актуальные вопросы лингводидактики и методики преподавания иностранных языков : сб. науч. ст. Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2022. С. 243—248.
 14. The role of ChatGPT in higher education: Benefits, challenges, and future research directions / T. Rasul, S. Noir, D. Kalandra et al. // Journal of Applied Learning and Teaching. 2023. Vol. 6. No. 1. DOI: 10.37074/jalt.2023.6.1.29.
 15. Suaverdez J., Suaverdez U. Chatbots impact on academic writing // Global Journal of Business and Integral Security. 2023. No. 2. URL: <https://gbis.ch/index.php/gbis/article/view/150> (accessed: 09.07.2023).
 16. Sallam M. ChatGPT Utility in Health Care Education, Research, and Practice: Systematic Review on the Promising Perspectives and Valid Concerns // Healthcare. 2023. Vol. 11. Iss. 6. Art. 887. DOI: 10.3390/healthcare11060887.
 17. Lund B. D., Wang T. Chatting about ChatGPT: How may AI and GPT impact academia and libraries? January 22, 2023. 9 p. DOI: 10.2139/ssrn.4333415.
 18. ChatGPT Generative Pre-trained Transformer, Zhavoronkov A. Rapamycin in the context of Pascal's Wager: Generative pre-trained transformer perspective // Oncoscience. 2022. Vol. 9. Pp. 82—84. DOI: 10.18632/oncoscience.571.
 19. Stokel-Walker C. AI bot ChatGPT writes smart essays — should professors worry? // Nature. December 9, 2022. DOI: 10.1038/d41586-022-04397-7.

20. Thorp H. H. ChatGPT is fun, but not an author // Science. 2023. Vol. 379. Iss. 6630. Pp. 313—313. DOI: 10.1126/ science.adg7879.
21. Barrot J. S. Using ChatGPT for second language writing: Pitfalls and potentials // Assessing Writing. 2023. Vol. 57. Art. 100745. DOI: 10.1016/j.asw.2023.100745.
22. Агальцова Д. В., Валькова Ю. Е. Технологии искусственного интеллекта для преподавателя вуза // Мир науки, куль- туры и образования. 2023. № 2(99). С. 5—7.
23. Cotton D. R. E., Cotton P. A., Shipway I. R. Chatting and cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT // Innovations in Education and Teaching International. Published online: 13 Mar 2023. DOI: 10.1080/14703297.2023.2190148.
24. Grimes D., Warschauer M. Utility in a Fallible Tool: A Multi-Site Case Study of Automated Writing Evaluation // Journal of Technology, Learning, and Assessment. 2010. Vol. 8. No. 6. Pp. 1—43.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Zaripov Kamol Yashinovich**, Buxoro davlat universiteti II – bosqich tayanch doktoranti, [Зарипов Камол Яшинович, аспирант II курса Бухарского государственного университета], [Zaripov Kamol Yashinovich, 2nd-year doctoral student at Bukhara State University]; manzil: O'zbekiston, Buxoro sh., Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy [адрес: Узбекистан, ул. Мухаммада Икбала, 11, г. Бухара], [address: Uzbekistan, 11, Muhammad Iqbal st., Bukhara city]